

Nexus-conferentie 2018

The Battle Between Good and Evil

Zaterdag 15 december | 9.30 — 16.00 uur
Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

Sprekers

Marilynne Robinson — Jean-Marie Guéhenno — Catherine Nixey
David S. Rose — Anders Sandberg — Wole Soyinka
Kardinaal Peter K.A. Turkson — Kassem Eid — John Hare
Generaal Michael Hayden — Tarek Mitri — Caroline Sommerfeld
Tatjana Tolstaja — Natasha Vita-More — Leon Wieseltier

Programma Nexus-conferentie

Zaterdag 15 december 2018
Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

- 9.30 uur Welkom *Rob Riemen*
- 9.45 uur Openingslezing *Marilynne Robinson*
- 10.45 uur Pauze
- 11.15 uur I. PARADISE LOST. THE KNOWLEDGE OF GOOD AND EVIL
Rondetafelgesprek met *Jean-Marie Guéhenno, Catherine Nixey, Marilynne Robinson, David Rose, Anders Sandberg, Wole Soyinka, kardinaal Peter Turkson*, moderator *Rob Riemen*
- 13.15 uur Lunch, aangeboden door het Nexus Instituut
- 14.00 uur II. BEYOND GOOD AND EVIL: PARADISE REGAINED?
Rondetafelgesprek met *Kassem Eid, John Hare, generaal Michael Hayden, Tarek Mitri, Caroline Sommerfeld, Tatjana Tolstaja, Natasha Vita-More, Leon Wieseltier*, moderator *Rob Riemen*
- 16.00 uur Signeersessie

De voertaal van de conferentie is Engels.

Voor het bijwonen van de Nexus-conferentie dient u vooraf een entreebewijs te bestellen. U kunt dat doen via www.nexus-instituut.nl of met de aanmeldkaart.

Wijzigingen in het programma voorbehouden. Kijk voor de algemene voorwaarden en voor actuele informatie over de conferentie en de sprekers op www.nexus-instituut.nl.

Nexus-conferentie 2018

The Battle Between Good and Evil

Een oud verhaal, verteld over een Paradijs, de Tuin van Eden, waar de eerste man en vrouw, Adam en Eva, leefden. Daar was geen kwaad, geen lijden, geen dood. Ze waren vrij en konden in alle onschuld en harmonie leven zolang zij het enige gebod gehoorzaamden dat hun Schepper had gegeven: ‘In het midden van de tuin staat een boom, de boom met de kennis van goed en kwaad. Daarvan mag je niet eten, anders zul je sterven.’

Nu was er in die tuin een kwade macht in de gedaante van een slang die Eva wist te verleiden met de woorden: ‘Sterven door kennis te nemen van goed en kwaad?! Aan God zul je gelijk worden! Waarom dom blijven? Wat is er heerlijker, hoeveel rijker is je leven door te weten wat goed en kwaad is?’

Zo sprak de slang. Eva geloofde de verleider, at van de appel, en zo ook Adam. Uit vrees dat de mens nu te machtig zou worden, verdreef de Schepper hen uit Zijn Paradijs, de wereld in. Daar zouden zij kennis maken met het kwaad: pijn, lijden, dood, moord, oorlog, leugens, afgunst, angst, onrecht, blinde hartstocht, wreedheid, wanhoop, waanzin, bedrog, rampen, kwade machten en de macht van het kwaad.

Zo, aldus dit verhaal, begon de geschiedenis van de mensheid. En dat is *ons* verhaal, een waar verhaal over het menselijk lot in die eeuwigdurende strijd tussen goed en kwaad. Want ieder mens wordt telkens weer voor de keuze gesteld tussen goed en kwaad. Een keuze is onvermijdelijk. Maar ofschoon het kwaad zowel machtig als verleidelijk is, is de mens die het goede wil niet machteloos en ook niet alleen. De geschiedenis van de mensheid kent een enorme verzameling aan verhalen, openbaringen, wetten, opgetekende wijsheid, filosofen die ons de deugd willen leren, profeten die ons oproepen ons geweten niet te vergeten. Dit alles opdat de mensheid het goede kiest en niet het kwaad; leven en niet de dood; liefde en niet de haat; recht en niet het onrecht; waarheid en niet de leugen; vrijgevigheid en geen gierigheid; vriendschap en geen vijandschap.

Alsof dit alles niet genoeg is — en objectief beschouwd lijkt het ook niet genoeg gezien het feit dat het kwade zo vaak overwint — kent de geschiedenis verhalen waarin de mens genadig wordt verlost van de doem van het kwaad. Zo is er het verhaal van een kind in Bethlehem geboren, dat een Godmens, een Messias, in goed Grieks: een *kristos*, een Verlosser is. Zijn leven is er een van geloof, hoop en een liefde die zelfs de dood overwint. Wie, aldus zijn volgelingen, het leven van hun Christus volgt en niet langer de tot het kwade geneigde menselijke natuur, zal genade deelachtig zijn en eeuwig leven — al is dat niet hier op aarde.

Maar deze blijde boodschap vermindert niet de chaos die de wereld regeert. Integendeel zelfs. Niet alleen blijft het kwaad alomtegenwoordig en welhaast almachtig; in naam van het goede worden voortdurend oorlogen gevoerd tegen hen die een ander idee over het goede of de waarheid hebben.

Boven al dit strijdgewoel uit klinkt er toch ook een lied, een lied van de Griekse dichter Sofokles, opgetekend in zijn *Antigone* over de ontzaglijke mogelijkheden van de mens:

Boven al wat ontzaglijk is
Spant het menselijk wezen de kroon
[...]
Te spreken heeft hij zich geleerd, te denken
Snel als de wind;
Een samenleving heeft hij opgebouwd;
Hij weet aan vorst en regen in de openlucht te ontkomen

Tot alles bewerktuigd en nooit
Vindt morgen hem radeloos
Wel ontloopt hij de dood niet, maar heeft
Toch uit reddeloze kwalen
Vaak uitweg gevonden
(*Antigone*, 332–372, vertaling Jan Pieters)

Met wetenschap en techniek weet de mensheid zich in de loop der eeuwen, eerst langzaam, dan steeds sneller, te wapenen tegen de grillen van de natuur en meer haar eigen levenslot te bepalen. Daarbij treden in Europa in de zeventiende en achttiende eeuw filosofen naar voren die met hun radicale ideeën een mens- en wereldbeeld laten kantelen. Er manifesteert zich een nieuwe tijdgeest vol van optimisme en geloof in vooruitgang, overtuigd van de macht van de menselijke rede om het goede te kiezen.

In Nederland is het Spinoza die met zijn krachtig pleidooi voor de herwaardering van de rede tegelijk het eeuwenoude idee verwerpt dat de mens alleen maar zondig zou zijn en voor zijn verlossing uit de macht van het kwaad afhankelijk van de genade van God. In Duitsland treedt een eeuw

later Immanuel Kant naar voren met zijn analyse waarin hij betoogt dat de mensheid op haar eigen ethisch vermogen moet vertrouwen. In zijn *Kritik der praktischen Vernunft* stelt hij: 'De mens is weliswaar niet heilig, maar de *menselijkheid* in zijn persoon moet heilig voor hem zijn.' Ieder mens wéét wat goed is en het kwaad dat hij moet laten, want: 'Twee dingen vervullen de geest met steeds nieuwe toenemende bewondering en eerbied, hoe vaker en langduriger het denken zich ermee bezighoudt: de sterrenhemel boven mij en de morele wet in mij.'

In diezelfde tijd is er de markies de Condorcet, die in zijn *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* de logische conclusie trekt:

Wanneer de machtigste naties gelijkheid tussen volkeren en personen, respect voor zwakke staten en medeleven voor de onwetenden en ellendigen tot uitgangspunt van het politieke handelen zullen hebben gemaakt [...] dan zal het moment daar zijn wanneer de zon in haar baan alleen vrije naties ontmoet, die geen andere meester erkennen dan hun rede; waar tirannen en slaven, priesters en hun domme of hypocriete werktuigen niet langer bestaan, behalve in de herinnering en op het toneel; waar onze enige zorg zal zijn hun vroegere doelwitten en onnozele slachtoffers te beklagen, en bedachtzaam te waken, hun verschrikkelijke gruweldaden gedachtig, zodat we de kiemen van bijgeloof en tirannie, als deze zich ooit weer durven te vertonen op deze aarde, meteen zullen herkennen en door de kracht van onze rede daadkrachtig zullen onderdrukken.

Met recht heet deze tijd het tijdperk van de Verlichting — maar ook de Verlichting heeft zijn duistere, kwade kanten. In de prille Verenigde Staten van Amerika, waar men trots is op het feit voor de hele wereld een toonbeeld te zijn van het democratische Verlichtingsdenken, is slavernij geaccepteerd om economische redenen, al dan niet gepaard met een racistische religieuze overtuiging. En in de jaren dat de markies de Condorcet zijn loflieder schrijft op de vooruitgang van de menselijke geest waarmee het goede het kwade zal overwinnen, is er in Frankrijk een andere edelman, de markies de Sade, die dankzij de verwerping van religie tot de conclusie komt dat er helemaal geen morele wetten zijn, dat het enige criterium voor het menselijk handelen de vraag is of ergens plezier aan kan worden beleefd, en dat op grond daarvan niets de mens kan weerhouden zijn meest duistere, wrede lusten te botvieren.

Friedrich Nietzsche, die het werk van De Sade niet kent en juist een bewonderaar is van moralistische denkers als Pascal, Spinoza en Goethe, moest ook tot de constatering komen dat er een leegte schuilt in het Verlichtingsdenken. Zijn boodschap: God is dood en er bestaat helemaal geen universele kennis van goed en kwaad, want alles is subjectief. Er zijn geen morele wetten. Wat de wereld regeert is de wil tot macht en die gaat voorbij goed en kwaad; het tijdperk van de Verlichting was gebaseerd op

een misplaatst geloof in de morele macht van de rede. Nu komt het tijdperk van het nihilisme dat tenminste 200 jaren zal duren. Nihilisme, want het menselijk bestaan heeft geen bepaald doel of betekenis. En kennis van goed en kwaad zal ook niet door de menselijke geest worden gecultiveerd, want zijn dierlijke instincten zullen juist over die vermeende morele wetten triomferen. Alles is geoorloofd; naar zijn diepste wezen is de mens een beest.

Nietzsche overlijdt in 1900. De eerste helft van de twintigste eeuw zou zijn gelijk over het tijdperk van het nihilisme bewijzen. Niets boezemt mensen meer vrees in dan een geestelijke leegte. Die werd dan ook weldra gevuld door nieuwe religies, politieke religies ditmaal: nationalisme, bolsjewisme, fascisme, nazisme. Zij beloofden de hemel, en creëerden de hel op aarde.

In maart 1946 arriveert Albert Camus in New York. Zijn naam als de jonge auteur van *L'Étranger* en filosoof van het existentialisme is hem dan al vooruit gesnel. Het Miller Theatre van Columbia University is dan ook overvol als Camus in de avond van 28 maart zijn lezing geeft. Tijdens de bootreis heeft hij aantekeningen gemaakt over het onderwerp waar hij over wil spreken: 'The human crisis'.

In sobere bewoordingen vertelt hij zijn gehoor het volgende: 'Mijn generatie, geboren net voor een Eerste Wereldoorlog, is in Europa opgegroeid in een tijd van de economische crisis van 1929, de oorlog in Ethiopië, de Burgeroorlog in Spanje, de opkomst van het fascisme als een massabeweging, de triomf van het nazisme, het verraad van de elites. Waarin konden wij, in zo'n wereld opgegroeid, nog geloven? In niets! De wereld was absurd. Met welke waarden konden wij de nazi's confronteren toen Hitler onze landen veroverde en onze huizen binnenkwam? Met geen, want we hadden geen waarden meer. Als alles wat er gebeurde alleen het failliet van een politiek systeem zou zijn, zou het gemakkelijk zijn geweest, maar de rot, de morele onverschilligheid kwam van binnenuit de maatschappij. Het leven had weinig waarde, en het fascistisch geweld was in feite alleen maar een logisch gevolg. Toch vochten we ertegen omdat het onverdraaglijk was. Hitler is nu verdwenen, maar het vergif van het fascisme is niet verdwenen. Wij zijn onze menselijke waarden kwijtgeraakt. Het is nu onze taak, de taak van filosofen, om universele positieve waarden te zoeken en te scheppen die onze pessimistische analyse kunnen verzoenen met het optimisme van noodzakelijke daden...'

Deze oproep was terecht. Maar of het hem, of andere filosofen zou lukken die kennis van goed en kwaad weer te vinden, was ook voor Camus de vraag. In november 1943 noteerde hij in zijn notitieboekje: '*L'homme peut-il à lui seul créer ses propres valeurs? C'est tout le problème.*' — 'Is de mens in staat om geheel zelfstandig zijn eigen waarden te scheppen? Dat is het hele probleem.'

Dit is de vraag die Camus nooit meer zou loslaten, en het is de vraag die centraal staat in die eeuwige strijd tussen goed en kwaad.

I. PARADISE LOST: THE KNOWLEDGE OF GOOD AND EVIL

De oproep van Albert Camus om opnieuw te zoeken naar de kennis van goed en kwaad was aan André Malraux welbesteed. Ook hij was schrijver en filosoof, maar ook diplomaat en minister van Cultuur onder het presidentschap van zijn vriend generaal Charles de Gaulle. Malraux had ook zijn strijd tegen het fascisme gestreden, eerst aan de zijde van de Republikeinen ten tijde van de Spaanse Burgeroorlog, vervolgens als verzetsman tijdens de oorlog. De zorgen en vragen van Camus waren ook zijn zorgen en vragen. In een interview op 5 mei 1969 verwoordde hij het zo: 'Onze beschaving zal zijn fundamentele waarden moeten ontdekken, anders zal zij uiteenvallen'. Maar zeven jaar later, in mei 1976 in een rede voor het Franse parlement, een half jaar voor zijn overlijden, kon hij niet anders dan welhaast cynisch opmerken: 'De machtigste beschaving die de mens ooit heeft gekend, de onze, is in staat de aarde te vernietigen, maar niet bij machte jonge mensen geestelijk te vormen.'

Hopelijk was Malraux te pessimistisch, maar dan alleen als het ons wel lukt een antwoord te vinden op de zorgwekkende vragen die hij en Albert Camus opwierpen.

Een eerste vraag: waarom zijn in die eerste helft van de twintigste eeuw alle menselijke waarden verloren gegaan? Vanwaar de morele onverschilligheid over goed en kwaad, en een wereld die steeds absurdistischer werd? Maar wat zijn eigenlijk die fundamentele waarden die volgens Malraux de basis van de beschaving zouden vormen? En zijn die waarden universeel of gelden ze alleen voor 'onze' beschaving? En wat is dan de basis van die waarden? Hoe kunnen we dat wat goed is en wat kwaad is kennen? Is de bron een godsdienst? De menselijke rede? Kan de wetenschap ons helpen? Is er een blinde macht die onze moraal altijd zal bepalen? Is het een politieke ideologie?

En wat is ons antwoord op de bange vraag van de dichter W.H. Auden die in 1947 toen hij werkte aan zijn poëem *The Age of Anxiety* in zijn aantekeningen noteerde: 'If, as I'm convinced, the Nazis are wrong and we are right, what is it that validates our values and invalidates theirs?'

Het antwoord op deze vraag raakt aan een andere fundamentele vraag: is de kennis van goed en kwaad absoluut, of heeft Hamlet gelijk met zijn opmerking: 'There is nothing either good or bad, but thinking makes it so'? Als Hamlet gelijk heeft, kan dan niet alles 'goed' zijn, ook bijvoorbeeld de ideologie van het nazisme? Maar zijn absolute waarden niet ook altijd de rechtvaardiging geweest van bijvoorbeeld slavernij, racisme, ongelijke rechten tussen man en vrouw, seksuele onderdrukking en vele andere onrechten?

Is een universele ethiek in een pluriforme samenleving en in een tijdperk van globalisme wel mogelijk? Uiteraard is er een Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, en er is internationaal recht, maar hoe universeel en internationaal zijn ze echt? En hoe verhouden zich deze *Rights* en *Moral Rules* zich tot de stelling van Wittgenstein dat het wezen van ethiek zich

nooit in woorden laat vangen en dat al wat legaal is daarom nog niet goed is? Alle morele begrippen zijn grote woorden: rechtvaardigheid, vreedzaamheid, vrijheid; maar hoe weten wij wat ze betekenen? En wat gebeurt er met de betekenis van deze woorden als het in de wereld van macht om belangen gaat? Waarom is macht zoveel ontvankelijker voor de verleiding van het kwaad dan voor wat het goede te bieden heeft? Niet alleen de macht trouwens; ieder mens kent die verleiding. Waarom?

En willen we eigenlijk wel weten wat goed en kwaad is? Heeft de Grootinquisiteur in Dostojevski's beroemde legende zoals verteld in zijn roman *De gebroeders Karamazov* geen groot gelijk als hij de zwijgende Christus voorwerpt: 'Mensen willen geen vrijheid, ze willen gelukkig zijn, de last van de keuze tussen goed en kwaad is hun te groot. De mensen willen hun geweten ontlasten door zich te onderwerpen aan het wonder, het mysterie en de autoriteit! En wij, de Kerk, wij bieden hun dat.'

Maar is dat dan ook de reden waarom we, zoals Malraux cynisch opmerkte, jonge mensen geen morele vorming meer bieden? Simpelweg omdat zij en wij het niet willen? Of is het omdat we het niet meer kunnen? Daar duidt de Amerikaanse literatuurcriticus Lionel Trilling op als hij in 1961 constateert: 'What constitutes one of the shaping and controlling ideas of our epoch [...] is the disenchantment of our culture with culture itself.'

Een feit is dat de afgelopen halve eeuw de culturele traditie van filosofie, humaniora en kunsten, die als *liberal education* juist ook morele vorming bieden, alom plaats heeft moeten maken voor het onderwijs in STEM: *science, technology, engineering, mathematics*. Dat zijn de disciplines die ook passen binnen een maatschappelijke context waar nut, effectiviteit, geld verdienen, commerciële waarden en fysieke bevrediging centraal staan. Al deze waarden zijn voorbij goed en kwaad, en vormen een geheel nieuwe wereld. Zal zo het Paradijs herwonnen worden?

II. BEYOND GOOD AND EVIL: PARADISE REGAINED?

Dostojevski was in tal van opzichten niet minder profetisch dan Nietzsche. In twee van zijn belangrijkste romans, *Duivels* en *De gebroeders Karamazov*, voorspelt hij dat er een nieuw tijdperk zal aanbreken. Zoals ooit de Godmens Christus de wereld domineerde, zal nu de mensgod gaan heersen, een wezen voorbij goed en kwaad, want absoluut vrij, voor wie alles geoorloofd is. Met mensachtige robots en transhumanisme dankzij verbluffende technologische ontwikkelingen komt een post-humaan tijdperk steeds dichterbij.

Opnieuw kantelt een mens- en wereldbeeld, maar voordat we ons daarin blindelings laten meesleuren, is het wellicht wijs het advies te volgen dat Karl Jaspers ons geeft in zijn klassieke werk *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (1953): 'De mens kan de toekomstige bedreigingen alleen tegemoet treden door de kwade machten in de wereld zelf te bestrijden.'

Nu zijn we in onze visuele cultuur gewend geraakt aan het feit dat het kwaad altijd zichtbaar is, anders herkennen we het niet. Maar Pascal wees in zijn *Pensées* al op het feit: 'Er is een bepaald soort kwaad dat even moeilijk te vinden is als datgene wat men goed noemt, en vanwege dit kenmerk laat men dit bijzondere kwaad voor iets goeds doorgaan.'

Het is boven enige twijfel verheven dat wetenschap en techniek de mensheid tal van zegeningen brengen, maar dat laat onverlet de kritische vraag naar waar het mogelijke kwaad schuilt in een door technocratie beheerste maatschappij. En hoe kunnen we het verborgen, want in feite al ingeburgerde kwaad herkennen dat zich pas openbaart als het openlijk destructief wordt? Over welke kennis van goed en kwaad moeten we hiervoor beschikken?

Tegelijkertijd, als een soort van tegenbeweging, is er opnieuw een vorm van een 'culture of despair'. Dit is de wereld van hen die zich in hun bestaan en wereldbeeld bedreigd weten door onder andere de komst van de mensgod. Vandaar wellicht die herleving van nationalisme, een afkeer van anonieme globale machten, de angst voor immigranten en andere culturen, de roep om een democratie die enkel en alleen een weerspiegeling is van wat de massa wil.

Het is een revolte die we eerder hebben gezien. Het mogelijke kwaad dat daarin schuilt kennen we, maar de vraag is met welke waarden, wat voor een ethiek, daarop te reageren? Welke alternatieve wereld is er te bieden? Wat, en dat is de cruciale vraag, wat is nu een *goede* maatschappij en hoe die te realiseren?

Het antwoord op deze vragen is des te urgenter omdat alle bovengenoemde verschijnselen erop duiden dat het tijdperk van het wereldbeeld van 'de goede maatschappij' dat op de twee wereldoorlogen in het Westen volgde, ten einde loopt. Tot nu toe dachten we dat de wereldorde gebouwd moet zijn op de politieke, sociale en economische waarden van hoofdzakelijk het liberalisme, de sociaaldemocratie en het kapitalisme. Maar dat wereldbeeld is nu aan tal van crises onderhevig. Het vertrouwen erin sluipt weg, en de elites hebben veel van hun (morele) autoriteit verloren. Waarom? Wat ontbrak er om dit wereldbeeld in stand te houden?

Inherent aan het verdwijnen van een wereldbeeld en het naderen van een nieuw wereldbeeld is het ontstaan van een waardenvacuüm, en de onzekerheid die daarmee gepaard gaat veroorzaakt ook een cultuur van angst alsof we opnieuw 'the age of anxiety' beleven. Tegelijk biedt deze periode ook een kans om opnieuw te bedenken wat onze kennis van goed en kwaad zou moeten zijn, welke bronnen ons kunnen leren en inspireren; maar ook welke bedreigingen we moeten vrezen en hoe ons te verzetten opdat in die strijd tussen goed en kwaad het goede weer eens mag zegevieren en we een beschaving in stand houden die recht doet aan de waardigheid van al wat leeft. Nu is de verleiding van zowel de technocratie als de reactionaire politiek dat beiden de mensheid willen doen geloven dat er een snelle oplossing is waarmee de mensheid verlost zal worden van alle kwaad en dat een paradijs

binnen ons bereik is. Niemand minder dan Trotski, die toch wel uitgesproken ideeën had over de vestiging van een aards paradijs, waarschuwde voor de Russische Revolutie al: ‘Een precieze routebeschrijving naar de locatie van het Paradijs is niet beschikbaar.’

Dit is een belangrijke waarschuwing, omdat het ons bewust maakt van het feit dat de strijd tussen goed en kwaad een *eeuwige* strijd is. Waarom het een eeuwige strijd is, dat maakt Thomas Mann ons duidelijk in een brief die hij op 17 april 1955 tegen het einde van zijn leven schrijft:

De arme Penzoldt, om wie ik oprecht rouw, schreef: ‘Ik dank God dat ik niets van politiek begrijp.’ Maar daarmee misleidde hij zichzelf en speelde verstoppertje. De H-bom is ook politiek, en wie die niet als een euveldaad ervaart, legt een religieuze gevoelloosheid aan de dag die ik, zo zwak in het geloof als ik ben, niet kan begrijpen. Een wereld waarvoor de kosmische ruimte juist goed genoeg is om er strategische bases in aan te leggen, en die zonne-energieën nabootst om er vernietigingswapens van te fabriceren, wekt gevoelens van weerstand bij mij op, die ik met enige gêne niet anders dan in religieuze termen weet te verklaren en te benoemen.

Enkele jaren daarvoor, in 1947, had Mann zijn meesterwerk *Doctor Faustus* gepubliceerd. Het verhaal van een cultuur, gesymboliseerd in de figuur van Faustus, die geen grenzen wil kennen, streeft naar het absolute, zich een verboden kennis eigen wil maken, en bereid is daartoe de liefde op te geven en zijn ziel aan de duivel te verkopen. In deze westerse mythe bestaan het metafysische kwaad, de demonische machten, ook. En daarom zal de strijd tussen goed en kwaad volgens dit verhaal een eeuwige strijd zijn.

Als dit oude verhaal over het verlangen naar verboden kennis en het bestaan van een demonische macht niets aan betekenis heeft verloren, dan moet ten slotte de vraag gesteld worden, vooral in de donkere decembermaand, wat voor ons nu nog de betekenis kan zijn van een ander oud verhaal over een licht in de duisternis, een verlossende macht, een kerstverhaal...

Rob Riemen
Oprichter-directeur Nexus Instituut

Sprekers

MARILYNNE ROBINSON (Verenigde Staten, 1943) is roman-schrijver, essayist en een van de belangrijkste religieuze denkers van deze tijd. In 2005 werd ze onderscheiden met de Pulitzer Prize in fictie en in 2012 ontving ze de prestigieuze National Humanities Medal uit handen van president Obama. Robinson werd beroemd met de romans *Housekeeping* (1980), *Gilead* (2004), *Home* (2008) en *Lila* (2014). Ook schreef ze verschillende essaybundels, waaronder *The Death of Adam: Essays on Modern Thought* (1998), *The Givenness of Things* (2015) en haar recente werk over geloof, gewetensvrijheid en hoop, *What Are We Doing Here?* (2018). Robinson laat zich in haar romans en essays inspireren door de geest van Calvijn.

JEAN-MARIE GUÉHENNO (Frankrijk, 1949) is topdiplomaat, schrijver en een van de belangrijkste denkers over de morele gevolgen van politieke beslissingen en (gebrek aan) politieke verantwoordelijkheid. Tot 2016 was hij de voorzitter van het Centre for Humanitarian Dialogue, een van de weinige internationale organisaties die het gesprek aangaat met terroristische groeperingen, uitgaande van de kracht van diplomatie. Onder Kofi Annan was hij als ondersecretaris-generaal van de VN belast met vredesoperaties. Tegenwoordig is hij lid van de High-Level Advisory Board on Mediation onder secretaris-generaal António Guterres. Guéhenno schreef ook het beroemd geworden boek *La fin de la démocratie* (1993) en *L'avenir de la liberté. La démocratie dans la mondialisation* (1999). In 2015 verscheen *The Fog of Peace*.

CATHERINE NIXEY (Wales, 1980) studeerde klassieke talen in Cambridge en werkte daarna enkele jaren als docent. Later werd ze journalist voor *The Times*, waar ze eerst op de kunstredactie werkte en later als radiorecensent. Nixey schreef *Eeuwen van duisternis. De christelijke vernietiging van de klassieke cultuur* (2017), een briljant werk waarmee zij na grondig onderzoek en met haar grote kennis van de klassieke wereld aantoont dat juist het christendom als een intolerante macht beschavingen heeft vernietigd.

Foto: Olivia Beasley

DAVID S. ROSE (Verenigde Staten, 1957) is een succesvol ondernemer en durfinvesteerder in de technologiesector. Hij is medeoprichter van Singularity University, vanuit de idee dat alleen technologie en investeringen in de technologie de mensheid zullen verbeteren. Als vermogend zakenman is Rose betrokken bij meer dan honderd grensverleggende bedrijven en hij heeft verschillende bestsellers over investeren in startups op zijn naam staan.

Als hoogleraar in Finance, Entrepreneurship & Economics aan de Singularity University doet Rose onderzoek naar de toekomst van technologie en de impact ervan op de maatschappij. Rose is directeur van het investeringsfonds Rose Tech Ventures en oprichter van New York Angels, een van de grootste ‘angel investment’-consortia ter wereld.

ANDERS SANDBERG (Zweden, 1972) is een wereldwijd erkende expert op het gebied van kunstmatige intelligentie. Sandberg is senior research fellow bij het Future of Humanity Institute aan de Universiteit van Oxford en zijn onderzoek staat in het teken van zijn overtuiging dat er alleen technologische oplossingen bestaan om het menselijk kwaad en natuurrampen te overwinnen. Sandberg is medeoprichter van de Zweedse Vereniging van Transhumanisten en de denktank Eudoxa, en zat in het bestuur van het

Extropy Institute. Hij verschijnt regelmatig in internationale media als commentator op het gebied van wetenschap en ethiek.

WOLE SOYINKA (Nigeria, 1934) is toneelschrijver, dichter en essayist. In 1986 won Soyinka als eerste Afrikaan de Nobelprijs voor de Literatuur en verkreeg in Nederland ook grote bekendheid door de befaamde serie *Van de schoonheid en de troost* van Wim Kayzer. Soyinka was actief in de Nigeriaanse onafhankelijkheidsstrijd en in het verzet tegen autoritaire regeringen in Afrika. Hij was hoogleraar in de Literatuur aan de Universiteit van Ife, en werkte later aan Harvard, Oxford en Yale. Uit weerzin tegen Trump heeft hij de vs verlaten om weer op het Afrikaanse continent te wonen. In toneelstukken als *Madmen and Specialists* (1971), *Death and the King's Horseman* (1975) en *The Beatification of Area Boy* (1995) vermengt Soyinka op magistrale wijze westerse invloeden met thema's en toneelvormen die diep geworteld zijn in de tradities en religie van de Yoruba-cultuur. Als dichter is hij buitengewoon kritisch over hoe christendom en islam de Afrikaanse spiritualiteit hebben willen uitbannen.

KARDINAAL PETER K.A. TURKSON (Ghana, 1948) is kardinaal in de Rooms-Katholieke Kerk en wordt gezien als groot kanshebber om de eerste zwarte paus te worden. Eerder was hij aartsbisschop van Cape Coast. Kardinaal Turkson was voorzitter van de Pauselijke Raad voor Gerechtigheid en Vrede tot 2017, toen hij door paus Franciscus benoemd werd tot de eerste prefect van de dicasterie voor de Bevordering van de Gehele Menselijke Ontwikkeling, een nieuw instituut dat verantwoordelijk is voor beleid met betrekking tot migranten en vluchtelingen, minderheden, en slachtoffers van geweld, natuurrampen, marteling en slavernij.

KASSEM EID (Syrië, 1986) is een Palestijns-Syrische verzetsstrijder en mensenrechtenactivist, en nu als stateloos vluchteling woonachtig in Duitsland. Als slachtoffer van Assads gifgasaanval in 2013, die hij ternauwernood overleefde, heeft hij aan den lijve ervaren wat kwaad is. Na deze aanval vluchtte hij naar de Verenigde Staten, waar hij getuigde voor de VN Veiligheidsraad en het Witte Huis, het Congres en het State Department inlichtte over de situatie in Syrië. Kassem schreef *My Country: A Syrian Memoir* (2018).

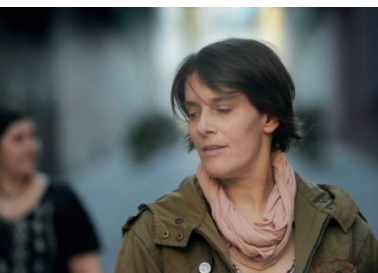
JOHN HARE (Verenigd Koninkrijk, 1949) is hoogleraar in de filosofische theologie aan Yale University. Hij is een kenner op het gebied van klassieke en middeleeuwse filosofie, Kant en Kierkegaard en hedendaagse ethiek. Hij publiceerde onder andere *The Moral Gap* (1996), over de afstand die gaapt tussen onze plicht en ons vermogen om goed te doen, *Why Bother Being Good?* (2002), *God and Morality: A Philosophical History* (2007) en *God's Command* (2015). In zijn vrije tijd componeert Hare kerkmuziek.

GENERAAL MICHAEL HAYDEN (Verenigde Staten, 1945) is viersterren generaal buiten dienst van de Amerikaanse Luchtmacht en voormalig directeur van zowel het National Security Agency (NSA) als het Central Intelligence Agency (CIA). Als directeur van de Amerikaanse inlichtingendiensten was het zijn primaire taak kwaad en nieuw kwaad te detecteren. Hayden is de oprichter van het Michael Hayden Center for Intelligence, Policy and International Security aan George Mason University en sinds 2017 is hij commentator voor CNN. Hayden is een uitgesproken criticus van president Trump, die hij als een nationaal gevaar beschouwt, wat bleek uit zijn recent verschenen boek *The Assault on Intelligence. American National Security in an Age of Lies* (2018).

TAREK MITRI (Libanon, 1950) is Libanees politicus, diplomaat en publiek intellectueel. Als Grieks-orthodox ziet hij het als zijn levenswerk om zich in het spanningsveld van het Midden-Oosten in te zetten voor de dialoog tussen christendom en islam. Mitri bezette verschillende hoge posities in de regering van Libanon, waaronder minister van Milieu, minister van Cultuur en minister van Informatie. Eerder werkte hij voor oecumenische organisaties als expert op het gebied van religie en politiek en interculturele en -religieuze dialoog. Mitri doceerde aan universiteiten in Libanon, Europa en de Verenigde Staten en was speciaal vertegenwoordiger van de Verenigde Naties in Libië na de val van Kaddafi. Tegenwoordig is hij directeur van het Issam Fares Institute for Public Policy and International Affairs aan de American University van Beiroet.

Martin Lichtmesz). Ze woont op dit moment in Wenen en schrijft een boek over reformpedagogiek.

TATJANA TOLSTAJA (Rusland, 1951) is schrijfster, lid van de beroemde Tolstoj-familie, en als belijdend Russisch-orthodox gelovige ziet ze Kerst en Pasen nog steeds als de belangrijkste gedenkdagen in het jaar. Ze studeerde filologie in Sint-Petersburg en ging daarna bij de uitgeverij Nauka werken in Moskou. Ze debuteerde als schrijfster met *Op een gouden veranda* (1983). In Nederlandse vertaling verschenen ook *De Verhalen* (1994) en *Over mijn vader* (2003). Daarnaast is Tolstaja bekend vanwege haar uitgesproken meningen in haar columns in *The New York Review of Books* en in *The New Yorker*. Ze was jaren verbonden aan het Skidmore College in de Verenigde Staten en bekleedt meerdere gastdocentschappen. Ook was ze als interviewster op Russische televisie te zien in het programma *De school van het schandaal*.

NATASHA VITA-MORE (Verenigde Staten) is een transhumanistisch denker en ontwerper, die zich inzet voor het ethisch verantwoord gebruik van technologie en wetenschap om de menselijke capaciteiten te vergroten en het fenomeen sterfelijkheid uit te bannen. Ze verscheen in tientallen documentaires en publiceerde in verschillende academische tijdschriften, en is redacteur en auteur van *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future* (2013). Vita-More is Executive Director van Humanity+, Inc., Fellow bij het Institute of Ethics and Emerging Technologies, en Senior Professor aan de University of Advancing Technology.

LEON WIESELTIER (Verenigde Staten, 1952) is schrijver, criticus en een van Amerika's meest spraakmakende publieke intellectuelen. Als overtuigd religieuze jood heeft hij om historische en politieke redenen zeer kritische bedenkingen ten aanzien van het christendom en wat Kerst zou kunnen betekenen. Na meer dan dertig jaar als belangrijkste literatuurredacteur van *The New Republic* verliet Wieseltier dit invloedrijke tijdschrift in 2014 uit onvrede met het beleid. Wieseltier, wiens aangrijpende dagboek *Kaddisj* (1998) de thema's van verlies en geloof, vrijheid en voorbeschikking fenomenaal aansnijdt, is een overtuigd jood. Hij schreef *Against Identity* (1996) en vertaalde voor *The New Yorker* poëzie van de Israëlische dichter Yehuda Amichai.

NEXUS INSTITUUT

Het Nexus Instituut stelt zich ten doel het Europees humanisme levend te houden door debat te stimuleren over tijdloze kwesties en actuele thema's. Daartoe organiseert het Nexus Instituut onder andere conferenties, symposia, masterclasses en lezingen, en geeft het in de Nexus Bibliotheek waardevolle teksten van internationale denkers uit. In het tijdschrift *Nexus*, dat in boekvorm verschijnt, worden bijzondere cultuurfilosofische essays van vooraanstaande wetenschappers, filosofen en schrijvers uit binnen- en buitenland gebundeld.

Steun het Nexus Instituut om het Europees humanisme levend te houden.

Lidmaatschap *Nexus*

Word lid van het Nexus Instituut, bestel met aanzienlijke kortingen entreekaarten voor de Nexus-activiteiten en ontvang het cultuurfilosofisch tijdschrift *Nexus* met een passend welkomstgeschenk thuis op de mat.

Wie nu Nexus-lid wordt, ontvangt dit jaar drie prachtige, gevarieerde *Nexus*-nummers, waaronder het gloednieuwe *Nexus* 78, 'Lessen in tegencultuur', met inspirerende bijdragen van onder meer Albert Camus, Allen Ginsberg en Patti Smith.

Als lid bezoekt u niet alleen de Nexus-conferentie met flinke korting, maar ook de Nexus-lezing 2018 *Greetings Earthlings! What are these Human Rights of Which You Speak?*, verzorgd door niemand minder dan Margaret Atwood.

Bekijk alle mogelijkheden en voordelen van het Nexus-lidmaatschap op de website en word nog deze week lid via de bijgevoegde aanmeldkaart.

www.nexus-instituut.nl

Kollenbergweg 1 | 1101 AT Amsterdam | 085-047 1229 | info@nexus-instituut.nl

Aanmeldkaart

Ja, ik kom naar de Nexus-conferentie op zaterdag 15 december 2018 en bestel:

___ kaart(en) voor het standaardtarief	€ 90,00
___ kaart(en) als lid (max. 4)	€ 50,00
___ kaart(en) als jongere (t/m 30 jaar)	€ 30,00
<i>Stuur of mail een kopie identiteitsbewijs</i>	
☐ 1 kaart als Connect-lid (t/m 35 jaar)	€ 20,00
___ kaart(en) als Amicus van het Nexus Instituut (max. 2)	gratis
___ kaart(en) als Patronus of Maecenas van het Nexus Instituut (max. 4)	gratis

Een lunch wordt u door het Nexus Instituut aangeboden.

Ja, ik word lid van het Nexus Instituut, ontvang het tijdschrift *Nexus* en profiteer van de aantrekkelijke korting op de entreprijs van de Nexus-conferentie 2018.

☐ Lidmaatschap Nexus Instituut 2018	€ 65,00
☐ Tweejarig lidmaatschap Nexus Instituut 2018-2019	€ 110,00
☐ Driejarig lidmaatschap Nexus Instituut 2018-2020	€ 165,00
☐ Connect-lidmaatschap 2018 (t/m 35 jaar)	€ 50,00

-
☐ Ja, ik bestel graag een exemplaar van <i>Nexus</i> 81, met de bijdragen van de sprekers op de Nexus-conferentie 'The Battle Between Good and Evil' (te verschijnen voorjaar 2019)*	€ 25,00

**Per bestelling rekenen we € 5,00 verzendkosten naast de kosten van uw bestelling. Als u in 2019 lid bent van het Nexus Instituut, ontvangt u dit nummer van het tijdschrift als onderdeel van uw lidmaatschap.*

MIJN GEGEVENS *(tevens factuuradres)*

Naam _____ M / V

Adres _____

Postcode en woonplaats _____

Telefoon _____

E-mail _____

Geboortedatum _____

Ik betaal door middel van:

☐ Een machtiging tot incasso

IBAN

☐ Een factuur (plus € 1,50 aan administratiekosten)

Handtekening voor akkoord _____

Datum _____

IN EEN ENVELOP ZONDER POSTZEGEL OPSTUREN NAAR

NEXUS INSTITUUT

Antwoordnummer 9

4800 WB Breda

